

**Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право.
Міжнародне право. Господарське право,
господарсько-процесуальне право**

УДК 341.1/8

А.Й. Француз
*Герой України, заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
завідуючий кафедрою державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»*

Т.І. Вароди
*магістрант,
Університет економіки та права «КРОК»*

**Правове регулювання інноваційної
діяльності в країнах Європейського Союзу**

У даній статті автором розкривається специфіка та особливість правової регламентації інноваційної політики європейськими державами. Розглядаються пріоритети та напрями інноваційного розвитку на рівні Європейського Союзу (регіональний рівень) та окремих європейських країн (національний рівень). Аналізуються європейські та національні інноваційні програми.

Ключові слова: інноваційна діяльність, правове регулювання, Європейський Союз.

А.И. Француз
*Герой Украины, заслуженный юрист Украины,
доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой государственно-правовых дисциплин,
Университета экономики и права «КРОК»*

Т.И. Вароди
*магістрант,
Університет економіки та права «КРОК»*

**Правовое регулирование инновационной
деятельности в странах Европейского Союза**

В данной статье автором раскрывается специфика и особенность правовой регламентации инновационной политики европейскими государствами. Рассматриваются приоритеты и

направления инновационного развития на уровне Европейского Союза (региональный уровень) и отдельных европейских стран (национальный уровень). Анализируются европейские и национальные инновационные программы.

Ключевые слова: инновационная деятельность, правовое регулирование, Европейский Союз.

A. Frantsuz

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Law, Professor,*

*Head of the Department of State and Legal Disciplines
“KROK” University*

T.I. Varodi

*Graduate Student
“KROK” University*

Legal regulation of innovation activity in the countries of the European Union

In this article the author reveals the specifics and features of the legal regulation of innovation policy by European states. The priorities and directions of innovation development at the level of the European Union (regional level) and certain European countries (national level) are considered. European and national innovation programs are analyzed.

Keywords: innovation activity, legal regulation, European Union.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку західно-європейських країн можна спостерігати інтенсивний скачок науково-технічного прогресу в сфері економіки. Активізація наукових досліджень та науково-дослідних розробок зумовлює розробку та впровадження новітніх технологій, виготовлення інноваційної продукції, вихід з нею не тільки на внутрішні, але і зовнішні ринки, формування міжнародного співробітництва у науково-виробничій сфері. Все сказане береться до уваги керівництвом європейських держав та стає моделлю їх економічного зростання. Інтелектуальні досягнення поряд із інноваційними технологіями не тільки безпосередньо впливають на економічну політику європейських країн, але виступають фактором їхньої економічної незалежності та підняття добробуту громадян держави. Подібні напрями інноваційного розвитку варто уважно вивчати та брати до уваги тим країнам, економіка яких тільки переводиться на інноваційні рейки, зокрема Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Європейський досвід будівництва інноваційної економіки та її правове забезпечення були об'єктом вивчення багатьох науковців, предметом дискусії певних міжнародних конференцій та напрямом дослідження низки міжнародних та вітчизняних наукових програм. Серед науковців, які ґрунтовно вивчали дане питання, можна назвати таких, як Г.О. Андрощук, А.М. Бойко, Г.А. Власкін, Є.С. Єгоров, К. Закомурна, К.М. Курильчик, Є.Б. Ленчук, М. Муравйова, В.В. Овчинников, В. Троян, С.О. Тульчинська, В.А. Цукерман та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Узявши курс на євроінтеграцію, Україна повинна оптимізувати та гармонізувати своє народне господарство, соціальне забезпечення з економікою та рівнем соціального захисту Євросоюзу. Важливу роль у цьому процесі відіграє правовий супровід економічних та соціальних реформ, визначальними особливостями якого має

бути всебічна підтримка інноваційних рішень соціально-економічних завдань. Головним спрямуванням реформаторів інноваційної політики України має бути перш за все сектор енергетичних проблем, що зробить нашу країну незалежною у сфері енергоресурсів.

Формування цілей статті

Метою даної статті є дослідження особливостей правового регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та окремих європейських країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Економіка європейських держав наразі все більше стає взаємопов'язаною, перетворюючись у цілісну, єдину та узгоджену систему. Саме це виступає одним із важливих чинників, що впливають на конкурентноздатність європейських національних економік, сенсом взаємодії яких усе виразніше стає орієнтація на створення технологічних інновацій загальносвітового застосування, які мають перспективні міжнародні ринки збуту, та інтеграційних інноваційних систем окремих країн і регіонів.

Ще в 1990-х роках органи центральної влади майже всіх західноєвропейських країн розробляли та приймали державні програми розвитку національної інноваційної системи, які були націлені на широке розповсюдження інновацій у сфері господарства. З метою забезпечення ефективності втілення в життя вказаних програм були чітко розроблені структурні елементи та механізми їх реалізації. Найкраще середовище для розвитку інноваційної діяльності забезпечують країни Північної Європи. Внаслідок цього вони посідають лідируючі позиції серед західноєвропейських держав у сфері інноваційного розвитку. Саме ці країни, а також Франція, Німеччина та Великобританія налагоджують найбільш інтенсивне співробітництво за різноманітними інноваційними програмами в Європі.

Для того, щоби скоротити розрив у співпраці у сфері інновацій з іншими країнами Європи, Європейський Союз (далі – ЄС) ще у 2000 році, коли проводився

Лісабонський самміт, визначив основний орієнтир інноваційного співробітництва європейських країн: формування в європейському регіоні до 2010 року найбільш динамічної та конкурентоспроможної економіки у всьому світі. Зокрема, був підготовлений та введений в життя план «Електронна Європа», що мав на меті створення високоякісної комунікаційної структури на європейському просторі, розвиток інформаційних технологій і телекомунікацій. Усі країни Євросоюзу повинні були перейти на цифрове телебачення. Єврокомісія, розпочавши в 2009 році консультації з метою оптимізації співпраці для отримання всіх переваг від використання «цифрового дивіденду», майже закінчила цифровізацію телебачення. Бельгія (провінція Фландрія), Німеччина, Люксембург, Нідерланди, Фінляндія, Швеція та інші країни ЄС вже відключили аналогове ефірне телебачення [1, с. 78-79].

Переважаюча більшість заходів на рівні Євросоюзу, пов'язана з комерціалізацією технологій, здійснюється через пряму підтримку грантами або позиками Структурних фондів ЄС. Зокрема, це властиво організації робіт Європейською дослідницькою радою за розділом «Ідеї» Сьомої рамкової програми – для підтримки цільових фундаментальних досліджень індивідуальними дослідниками або дослідницькими групами на конкурсних засадах. Структурні фонди ЄС фінансують створення інноваційної інфраструктури у відсталих районах Співтовариства. У 1994-1999 рр. Структурним фондам для цього було виділено 8.5 млрд євро, тоді як бюджет у період 4-ї Рамкової програми науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР) становив 13 млрд євро [2].

Починаючи з 1984 р., Європейський Союз об'єднує в п'ятирічні рамкові програми всі НДДКР, які реалізуються під керівництвом ЄС. Зокрема, конкретна рамкова програма затверджується та контролюється її виконання Радою міністрів ЄС. Показовим і повчальним є те, що дані Програми мають на меті не стільки фінансувати певний інноваційний проект, скільки стимулювати спільну роботу різ-

них суб'єктів інноваційної діяльності, що знаходяться на території декількох європейських держав, узгоджувати внутрішню та зовнішню політику країн ЄС у сфері інновацій, розробляти єдину стратегію і тактику розвитку інноваційної політики, розповсюджувати досвід національного будівництва інноваційної системи серед інших країн.

Розповсюдження інноваційного досвіду серед країн-членів ЄС і не тільки має надзвичайно важливе значення. Справа у тому, що більшість європейських держав, а також сам Європейський Союз у цілому (зокрема в при реалізації останніх Європейських рамкових програм) виділяє бюджетні кошти на дослідницькі проекти лише за умови відповідальності виконавців щодо розповсюдження їхніх результатів. При цьому розповсюдження не обов'язково має здійснюватися через механізми комерціалізації, оскільки не кожне проєктне фінансування передбачає подальшу комерційну діяльність (також не обов'язковим є забезпечення охорони інтелектуальної власності як підсумка результатів НДДКР). В низці країн (Німеччина, Італія, Нідерланди) заохочується укладення угод про майбутній розподіл прав власності на потенційні результати між винахідником, роботодавцем та посередником. В інших країнах цей процес регулюється законодавчо і є більш універсалізованим. Зокрема у Франції винахідники одержують 50% від загальної суми роялті, що одержує наукова установа від промислових партнерів, в той же час як університети одержують решту 50%. Пропорція варіюється від типу науково-технічних організацій в межах від 30% (на користь автора-винахідника). Регулювання розвитку інфраструктури комерціалізації в ЄС зазвичай здійснюється не на основі спеціальних законів, а через реалізацію спеціальних програм та окремих проєктів [3, с. 21-22].

Взірцем щодо правового регулювання інноваційної діяльності для України є досвід Фінляндії, економіка якої переживала не найкращі часи у першій половині 90-х років ХХ ст. через розпад СРСР та скоро-

чення на 15% зовнішньої торгівлі. Суттєвого негативного впливу завдала також і світова криза у сфері лісового господарства. Саме тому в 1995 р. була розроблена стратегічна програма інноваційного розвитку за моделями суспільства знань. Дана програма була націлена не на вирішення проблем, пов'язаних зі спадом виробництва через втрату радянського ринку, а передбачала модернізацію всього виробництва та завоювання ринків розвинених країн Європи і світу [4].

Фінляндія стала першою країною, яка прийняла концепцію національної інноваційної системи як основного елемента політики у сфері науки й технології. Варто відзначити такі особливості та сильні сторони фінської інноваційної системи: стабільність систем освіти, управління та інститутів інноваційної діяльності; співпраця університетів та приватного сектора; наявність ринку венчурного капіталу та регіональних програм розвитку. Необхідно також нагадати про постійне вивчення та використання міжнародного досвіду, а також безперервну оцінку заходів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності країни, та порівняння їхньої ефективності з заходами в інших країнах [5].

Досліджуючи дані питання, слід зауважити, що за розробку інноваційної політики у Фінляндії до 2009 р. відповідала Рада з наукової та технологічної політики, яку очолював прем'єр-міністр. Проте в червні 2006 р. Рада ухвалила заснування п'яти стратегічних центрів (кластерів), які мають ключове значення для розвитку фінського суспільства, бізнесу й промисловості, а саме у сферах: енергетики й захисту навколишнього середовища; металопродукції й машинобудування; лісової галузі; охорони здоров'я; інформаційної й комунікаційної індустрії. Дані центри зобов'язані забезпечувати координацію дослідницьких ресурсів у країні та за кордоном [6]. Але з січня 2009 року вищевказану Раду замінила собою Рада з питань досліджень та інновацій, що виступає головним дорадчим органом Уряду з питань моніторингу, оцінки та визначення головних напрямів політики в галузі

технологій та інновацій [7, с. 400].

Як показує дослідження результатів практичної складової, за обсягами інвестицій у наукові дослідження Фінляндія є однією з провідних країн світу. У бюджеті на 2009 р. було заплановано виділення 1,9 млрд євро на науку та дослідження. Близько 82% цих коштів розподіляють Міністерство праці і економіки та Міністерство освіти Фінляндії. Зокрема, фінансування вузівської науки (основна частина фундаментальних досліджень країни й частина прикладних) відбувається через Академію Фінляндії — підконтрольний Міністерству освіти центральний науковий адміністративний орган. До складу Академії входять Комітет з науки та шість комісій: з природних, медичних, сільськогосподарських, технічних, суспільних і гуманітарних наук. У питаннях фінансування для Академії Фінляндії пріоритетними є такі напрями досліджень: медицина, біологічні науки і навколишнє середовище; культура й суспільство; природознавство й техніка. Основні інструменти Академії – фінансування науково-дослідних проєктів, заявки на яке подаються в загальному порядку; дослідницькі програми; центр програм підвищення професійної майстерності. Інші 20% бюджетних коштів розподіляються між іншими відомствами. Крім Академії Фінляндії, фінансування науки проводить ще кілька організацій, зокрема Tekes (Національне фондове агентство з технологій та інновацій, яке розподіляє більшу частину бюджетних коштів на прикладні дослідження) та Sitra (венчурний фонд, що діє під егідою Парламенту і субсидує нові компанії на стадії початку і розширення їхньої діяльності) [8, с. 97].

З точки зору дослідження ефективності, досить позитивним є для України вивчення досвіду ФРН у сфері інновацій, оскільки ця держава займає перше місце в Європі за стимулюванням інноваційної діяльності та формуванням інноваційної економіки. Так, у Німеччині наразі існують понад 400 фірм, що працюють у сфері нанотехнологій, 600 фірм – у сфері біотехнологій. Базою для створення фірм служать наукові досягнення численних

дослідницьких установ та центрів [9, с. 125-129].

Значна увага німецькими урядовцями та новаторами приділяється не стільки теоретичній, скільки практичній взаємодії науки та окремих секторів економіки. Значну вагу для розвитку науково-технічного потенціалу держави мають створені інноваційні союзи та кластери. Крім того, інвестування у сферу інновацій обертається на створення та успішну діяльність технопарків, інноваційних центрів, інкубаторів технологій.

У цьому контексті слід зазначити, що під керівництвом Федерального міністерства освіти і досліджень Німеччини функціонує Федеральне агентство з розробки і реалізації високотехнологічних стратегій. Основним завданням цього агентства є сприяння конкретним напрямом досліджень у сфері енергетики, аерокосмічного машинобудування, інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Проте безпосередньо пряма бюджетна підтримка надходить тільки інноваційним малим та середнім підприємствам з акцентом на розвиток співпраці між науковими установами та компаніями, як правило у формі гранту на безповоротних засадах.

Слід зауважити, виходячи із досліджуваних питань, що в Німеччині розроблено та впроваджено в життя надзвичайно багато інноваційних програм. Зокрема, йдеться про програми сприяння інноваційній діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, підтримки практичної інноваційної діяльності науковців, спеціальні програми підтримки науково-дослідної та інноваційної діяльності, програми підтримки засновників інноваційних компаній тощо. Головною метою державних програм підтримки інноваційної діяльності є розділення ризиків із компаніями або організаціями, які працюють над упровадженням інноваційних продуктів чи послуг. Серед головних умов отримання державної підтримки – впровадження нового продукту або послуги, які забезпечують визначний інноваційний «стрибок» порівняно з наявними аналогами в країні чи за її межами, сприяють посиленню конкурент-

них позицій підприємства на зарубіжних ринках, підвищенню ефективності його діяльності тощо. Для кожної програми опрацьовано й чітку систему оцінки ефективності її впровадження [1, с. 79].

Для порівняння, доречно навести ще приклад Франції. Так, у Франції «Закон про інновації та дослідження» (1999 р.) передбачає сприяння трансферу технологій з державного до приватного сектора та створення інноваційних компаній. Найбільш масштабною національною ініціативою, в якій бере участь Міністерство освіти, наукових досліджень і технологій разом з іншими відомствами, є програма «Центри конкурентоспроможності» (Poles de Competivite). Її інструментарієм є паралельне використання прямих субсидій і субвенцій до кількох міністерств і агентств, а також зменшення податків з прибутку та соціальних виплат. Під егідою Міністерства промисловості створено Агентство промислових інновацій, до завдань якого входить фінансування великих науково-дослідних проєктів загальнонаціонального рівня, пов'язаних із високими технологіями, з опорою на державно-приватне партнерство (мета – збільшення масштабів НДДКР у приватних підприємствах) Зокрема, об'єктом підтримки «Програми з мобілізації промислових інновацій» є інноваційні проєкти вартістю більш ніж 100 млн євро тривалістю до 5 років. Серед обов'язкових умов надання підтримки за програмою – принципіальна технологічна новизна проєкту та провідна роль підприємницького сектора в кожному консорціумі. Програма може компенсувати до половини видатків на НДДКР, що значно зменшує ризики інноваційної діяльності. Також важливою програмою у сфері державно-приватного партнерства є створення так званих «Мереж досліджень та інноваційних технологій», що забезпечують коопераційні зв'язки державних і приватних структур за напрямом НДДКР. Для сприяння інноваційній діяльності в промисловості, переважно в секторі малого та середнього бізнесу, було створено Національне агентство з підвищення інноваційної привабливості наукових досліджень

(ANVAR) з промислово-комерційним статусом. Цей статус означає, що ANVAR працює як незалежний концерн, але його місія визначається урядом, який і надає основну частину коштів (інше формулювання місії – інфраструктурна організація, яка діє як агент держави з реалізації спеціальних програм та має право з надання стимулів). ANVAR протягом 25 років був основним джерелом підтримки інноваційних підприємств і наукових установ, у тому числі у патентуванні за кордоном (50% витрат на цю мету покриваються за рахунок субсидій агентства). З 2004 р. ANVAR функціонує під назвою OZEO і розширив профіль діяльності через надання допомоги дрібним і середнім підприємствам у розробці та впровадженні технологічних інновацій. Середній розмір кошторису проєкту, що одержує допомогу OZEO, становить 100 тис. євро [10, с. 151]. Для забезпечення державно-приватного партнерства функціонує й інша структура – Національне дослідне агентство, створене з метою координації та підтримки фундаментальних і прикладних досліджень [3, с. 23].

У даному контексті цілком логічним для порівняння є навести ще один приклад. У Швеції підтримка комерціалізації НДДКР надається через Шведський Фонд промислового розвитку (IDF), який здійснює кредитування і пряме інвестування в малі інноваційні фірми, продукція яких належить до пріоритетних галузей технологічного розвитку. IDF здійснює інвестування на різних стадіях розвитку проєкту (посівної, початкової, розширення бізнесу). Однак при цьому IDF не надає фінансування в формі гранту, тобто безповоротно. Зокрема, до 2007 р. діяла Програма технологічного мосту, яка була орієнтована на підтримку технологічних підприємств, котрі не відділилися від провідних університетів Швеції. В 2005 р. була впроваджена Національна програма інкубаторів з метою збільшення кількості нових компаній, що проводять НДДКР. За цією програмою надається бюджетна підтримка компаніям, які знаходяться на «передпосівній» стадії [3, с. 23-24].

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна констатувати, що в межах ЄС накопичено найбільший досвід розвитку інноваційної співпраці в цивільній сфері, враховуючи регіональні економічні інтеграційні об'єднання. Факторами впливу на інноваційний розвиток стали декілька каналів, взаємозалежних і взаємо доповнюваних між собою, у тому числі й «Рамкова програма НДДКР», програма «Еврика» та Структурні фонди.

Як показує практика, за останні 10 років у країнах ЄС суттєво зросло значення регіонального інноваційного співробітництва. Завдяки активізації співпраці в Західній Європі, на базі європейських програм («Рамкова програма НДДКР ЄС», «Еврика»), «технологічних платформ», міжнародних бізнес-«дорожніх карт» утворюються міжнаціональні дослідницькі мережі та міжнародні консорціуми. Зокрема, в «Рамковій програмі НДДКР ЄС» і «Евриці» бере участь понад 500 найбільших західноєвропейських фірм, причому перша сотня компаній, серед яких основні європейські транснаціональні корпорації, задіяна в половині проектів як тієї, так і іншої програми [1, с. 80]. Наразі створений міждержавний європейський кластер новітніх технологій, який являє собою інноваційний «коридор», що простягнувся від «силіконового нагір'я» в Ірландії через

«Лондонський трикутник», Париж до Північної Італії з відгалуженням у країни Північної Європи [11, с. 76-78].

Висновки

Таким чином, вивчення досвіду формування, становлення та розвитку інноваційного середовища в європейських країнах і Євросоюзі загалом є передумовою формування та становлення національного інноваційного середовища в Україні з метою усунення прорахунків і помилок у цьому напрямі інноваційної діяльності і, водночас, має на меті здійснення заходів щодо прискореного розвитку економіки України на шляху інноваційності.

Пріоритети інноваційної політики визначаються та формуються всіма країнами ЄС. Проте підходи до їхнього формування і нормативного затвердження неоднакові, вони дещо різняться з тими, що є в Україні. Зокрема: в Європі, затверджуючи пріоритет, відразу визначають фінансову сторону проекту, стратегію реалізації, а потім докладають значних зусиль, щоб ці рішення були виконані. В Україні подібного немає, оскільки одні інстанції формують пріоритети, а інші вирішують: підтримувати їх чи ні, або просто ігнорують закони, які визначають ці пріоритети. Відповідно, це досить негативно позначається на реаліях життя, започатковує свої незворотні руйнівні процеси.

Література

1. Єгоров Є.С. Програми інноваційного розвитку зарубіжних країн: досвід та досягнення / Є.С. Єгоров // Актуальні питання інноваційного розвитку. – 2012. – № 2. – С. 77-83.
2. Бойко О.М. Досвід інноваційної співпраці країн ЄС та СНД / А.М. Бойко, Г.А. Власкін, Є.Б. Ленчук, В.В. Овчинников, В.А. Цукерман // Матеріали конференцій та інноваційного форуму держав-учасників СНД «15 років Співдружності Незалежних Держав». – Калуга : Изд-во науч. лит. Н. Ф. Бочкарьовой, 2006. – С. 225-266.
3. Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України : у 3 т. Т. 2: Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства (станом на жовт. 2011 р.) / Г. Авігдор та ін. – К. : Фенікс, 2011. – 350 с.
4. Закомурна К. Як «гарячі» фіни економіку знань будували / К. Закомуріна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/13403/temp>
5. Курильчик К.М. Інноваційна система Фінляндії як приклад успішної економічної стратегії країни / К.М. Курильчик // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../zbirnuk_ETEI_08_1_296.pdf
6. Муравьєва М. Финляндия: ставка на инновации / М. Муравьёва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ras.ru/digest/showdnews.aspx?id=4f9e1af4-b825-44d5-ab01-435b13cf7267&_Language=ru&print=1

7. Тульчинська С.О. Інтелектуальний потенціал як ресурс економічного розвитку [Електронний ресурс] / С.О. Тульчинська // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 99. – С. 109-113. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/35152/29-Tulchinska.pdf?sequence=1>
8. Андрощук Г.О. Національна інноваційна система Фінляндії: формула успіху / Г.О. Андрощук // Наука та інновації. – 2010. – Т.6. – №4. – С. 93-107.
9. Троян В. Інновації в Німеччині / В. Троян // Наука та інновації – 2005. – № 1. – С. 125-129.
10. Сперанская Т.С. Французский опыт сотрудничества государственного и частного секторов в сфере высоких технологий / Т.С. Сперанская // Проблемы прогнозирования. – 2007. – №3. – С. 147-153.
11. Цукерман В.А. Проблеми та перспективи інноваційно-технологічного розвитку економіки Півночі / В.А. Цукерман // Економіка і управління. – 2007. – № 6. – С. 76-78.